

WSTĘP

Edukacja to nie wypełnianie pustego naczynia, ale zapalanie ognia

William Butler Yeats

Kwestia jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym to jedno z najważniejszych i najbardziej aktualnych zagadnień współczesnej refleksji nad edukacją, której ramy zostały ukształtowane w szczególności przez procesy globalizacji, rosnące oczekiwania społeczne i gospodarcze wobec edukacji i nauki, transformację technologiczną, zmiany demograficzne, postępującą komercjalizację sektora akademickiego oraz redefinicję paradygmatów wiedzy i wartości w kulturze późnej nowoczesności. Mimo że jakość kształcenia jest przedmiotem niezliczonych regulacji, strategii i raportów, jej istotę wciąż trudno jednoznacznie zdefiniować i precyzyjnie opisać. Co więcej, im bardziej rozbudowany i złożony staje się system zarządzania jakością, tym wyraźniej ujawnia się napięcie między technokratycznym podejściem stawiającym w centrum uwagi procedury i wskaźniki, a potrzebą refleksji humanistycznej i filozoficznej, uciekającej od standardów, schematów i mierników w stronę namysłu nad człowiekiem, jego postawami, motywacjami oraz twórczym, intelektualnym działaniem ukierunkowanym na kształtowanie kultury akademickiej.

Współczesna nauka o zarządzaniu coraz częściej sięga po narzędzia i kategorie pojęciowe zapożyczone z tradycji humanistycznej, a problem jakości nie jest już jedynie sprawą procedur i standaryzacji, lecz również, a może przede wszystkim, kwestią idei, wartości, sensu, dialogu i wspólnoty. W tym kontekście doskonałość kształcenia jawi się nie jako wynik prostego wdrażania narzędzi kontrolnych, lecz jako efekt złożonego procesu, w którym uczestniczą wszyscy interesariusze uczelni: nauczyciele akademicki, studenci, doktoranci, pracownicy administracyjni, kadra zarządzająca oraz otoczenie społeczne i gospodarcze, w tym pracodawcy.

Jak pokazuje refleksja filozoficzna, od Arystotelesa przez Tomasza z Akwinu, aż po myślicieli współczesnych, takich jak Alasdair MacIntyre czy Robert M. Pirsig, jakość i doskonałość to pojęcia nieprzystające do siebie w sposób bezpośredni. Pierwsze z nich bywa rozumiane jako kategoria opisowa, zmysłowa, a nawet relacyjna, drugie natomiast jako ideał, wzorzec, cel aksjologiczny i moralny. W kontekście szkolnictwa wyższego to rozróżnienie zyskuje wymiar kluczowy: jakość kształcenia można mierzyć i standaryzować, ale doskonałość dydaktyki, relacji akademickiej czy rozwoju studentów nie daje się zamknąć w tabelach, wykresach, algorytmach i wzorach. Wymaga rozumienia, refleksji, a nade wszystko – mądrości praktycznej, której nie da się sprowadzić do zestawu wskaźników czy formalnych procedur. Już Arysto-

teles w „Etyce nikomachejskiej” dokonał rozróżnienia pomiędzy wiedzą techniczną, teoretyczną i praktyczną, uznając tę ostatnią za niezbędną w działaniu, które dotyczy rzeczy zmiennych i zależnych od kontekstu. Dydaktyka, relacja mistrz–uczeń, rozwój osobowy studentów, tworzenie nauki – to wszystko nie mieści się w sztywnych schematach, bo dotyczy świata ludzkiego, kulturowego, humanistycznego. Świata niepewności, wartości, dialogu i wzajemnego oddziaływania.

Problematyka niniejszej monografii dotyczy tego właśnie, fundamentalnego napięcia: pomiędzy wymiarem proceduralnym a aksjologicznym zapewniania jakości kształcenia, pomiędzy zarządzaniem dydaktyką a wychowaniem studenta, pomiędzy systemem kontroli a przestrzenią wolności i dyskusji akademickiej. Podejmiemy w niej próbę uchwycenia owej złożoności, łącząc refleksję teoretyczną z analizą systemową i pragmatycznymi rekomendacjami dla osób, które w swojej praktyce zawodowej zajmują się zarządzaniem dydaktyką, przygotowywaniem uczelni do akredytacji, budowaniem w uniwersytetach kultury jakości.

Monografia przyjęła strukturę trójdzielną, co odzwierciedla logikę przechodzenia od filozoficznej refleksji nad jakością akademickiej dydaktyki do aplikacyjnej praktyki wdrażania i ewaluacji rozwiązań sprzyjających tejże jakości.

Rozdział pierwszy – *Doskonałość kształcenia – pomiędzy utopią a realnym efektem zarządzania jakością* – stanowi próbę szerokiej analizy pojęć jakości i doskonałości, zakorzenioną w myśli filozoficznej oraz europejskiej tradycji humanistycznej. Pisząc rozdział pierwszy, nie poprzestaniemy jednak na analizie definicyjnej, ale spróbujemy zrekonstruować także historyczne i koncepcyjne ewolucje obu pojęć – od Platona i Arystotelesa, przez średniowieczną scholastykę, aż po współczesne koncepcje fenomenologiczne, postmodernistyczne i menedżerskie. W tym rozdziale szczególnie wyraźnie ujawnić się może potrzeba uchwycenia jakości nie tylko jako parametru mierzalnego, lecz również jako wartości pedagogicznej, etycznej i kulturotwórczej. Zarządzanie jakością w szkolnictwie wyższym zostanie wszakże ukazane jako zjawisko, które wymaga zarówno kompetencji technicznych, jak i krytycznej refleksji, odwagi epistemologicznej i świadomości aksjologicznej – niezbędnych w kreowaniu autentycznej, akademickiej wspólnoty.

Drugi rozdział – *Kultura jakości. Alchemia akademickiego złota?* – wprowadzi Czytelnika w problematykę jakości na uniwersytecie jako fenomenu organizacyjnego, epistemicznego i komunikacyjnego. Dokonamy w nim analizy składników kultury jakości w kontekście akademickim, pokazując, że dla budowania autentycznej i głębokiej kultury jakości w szkolnictwie wyższym nie wystarczy ustanowienie procedur zapewniania jakości, ale konieczne jest osadzenie ich na fundamencie wartości oraz praktyki codziennych działań środowiska akademickiego i jego kreatorów. W rozdziale drugim szczególną uwagę poświęcimy zewnętrznym systemom oceny jakości, których działanie oscyluje pomiędzy kontrolą a dialogiem, między nadzorem a zaufaniem. Przypadek polskiego modelu zewnętrznej

oceny jakości kształcenia zostanie omówiony nie tylko z perspektywy formalnej, ale także kulturowej i systemowej. W kontekście jego analizy odważnie postawimy pytanie: czy rzeczywiście jesteśmy w stanie tworzyć systemy ewaluacji, które promują rozwój, czy pozostajemy skazani na myślenie o jakości jako o dążeniu do mechanicznego spełniania wymogów formalnych?

Trzeci rozdział – *Zapewnianie jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym w pytaniach i odpowiedziach* – przyjmie formułę aplikacyjną. Poprzez perspektywę „FAQ”, opartą na pytaniach zadawanych przez praktyków i uczestników życia akademickiego, sformułujemy zbiór wielowymiarowych odpowiedzi eksperckich, które nie tylko wyjaśniają procedury i dobre praktyki w zapewnianiu jakości kształcenia, ale będą również prowokować do dalszej refleksji. Poprzez wprowadzenie pojęcia „dydaktyka dialogu” odwołamy się tutaj do klasycznego modelu sokratejskiego spotkania, w którym pytanie i odpowiedź stanowią formę wspólnego poszukiwania prawdy i identyfikowania sensu. To właśnie w tym duchu Czytelnik zachęcany będzie do traktowania zarządzania jakością w szkolnictwie wyższym nie jako procesu administracyjnego, lecz jako zadania wymagającego dialogu, współpracy i krytycznego namysłu nad sensem edukacji, akredytacji, ewaluacji...

Monografia, choć zakorzeniona w obszarze nauk o zarządzaniu, pozostanie silnie osadzona w tradycji refleksji humanistycznej i filozoficznej. Postaramy się bowiem nie tylko opisać systemy, modele i narzędzia zarządzania jakością, ale postawimy ważne pytania o to, czym w istocie jest dobra edukacja akademicka, jakie wartości powinny kształtować środowisko współczesnego uniwersytetu i w jaki sposób możliwe jest godzenie wymogów formalnych ewaluacji dydaktyki z potrzebą twórczości i wolności myślenia. Czy jakość można osiągnąć bez zaufania? Czy doskonałość da się zdefiniować? Czy zarządzanie musi oznaczać kontrolę?

Monografia, którą oddajemy do rąk Czytelników, stanowi – w naszej ocenie – ważny głos w debacie o przyszłości akademii – nie tylko jako instytucji, lecz także jako przestrzeni spotkania, formowania wspólnoty i inspirowania do działania. W czasach, gdy presja rankingów, międzynarodowych akredytacji i ekonomizacji edukacji coraz mocniej wpływa na tożsamość uniwersytetu, proponujemy alternatywną perspektywę: spojrzenie na jakość jako wartość, a nie tylko procedurę, na doskonałość jako drogę, a nie punkt docelowy.

Nasza książka adresowana jest nie tylko do badaczy i ekspertów od zarządzania, lecz również do nauczycieli akademickich rozmaitych kierunków studiów, studentów, pracodawców oraz wszystkich tych, którzy nie przestają wierzyć, że uniwersytet to miejsce sensotwórcze – wspólnota refleksji i wartości, nie zaś jedynie organizacja do „efektywnego zarządzania kształceniem”.